

РОЗДІЛ II. ПЕРСОНОЛОГІЯ

УДК 94(477) «20» (092) Потапенко

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2018-44-130-136>

Потапенко Руслана,

Potapenko Ruslana,

аспірантка кафедри історії та культури України

a postgraduate student of Department of History and Culture of Ukraine

rusyapotapenko007@gmail.com

rusyapotapenko007@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-3521-9462>

<http://orcid.org/0000-0002-3521-9462>

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

ЯРОСЛАВ ПОТАПЕНКО: ІСТОРІЯ У ПОСТАТЯХ (підходи, оцінки, інтерпретації)

Дана стаття про доктора історичних наук, професора кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», науковця, викладача, спортсмена, громадського діяча, учасника Революції Гідності, волонтера, патріота України – Ярослава Олександровича Потапенка. У ній розглянуто громадсько-політичну діяльність Ярослава Потапенка в період Революції Гідності 2013-2014 рр. Зроблено короткий біографічний огляд життєдіяльності. Показано вплив особистості на формування світобачення співгромадян на основі спогадів.

Ключові слова: Ярослав Потапенко, Революція Гідності, Майдан, Україна.

YAROSLAV POTAPENKO: HISTORY IN FIGURE (approaches, evaluations, interpretations)

This article is about the doctor of historical sciences, professor of the Department of History and Culture of Ukraine "Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University", a scientist, teacher, athlete, public figure, participant of the Revolution of Dignity, volunteer, patriot of Ukraine - Yaroslav Aleksandrovich Potapenko. It reviews the public-political activities of Yaroslav Potapenko during the period of the Revolution of Dignity 2013-2014. A brief biographical review of life activity was made. The influence of the individual on the formation of the world view of fellow citizens on the basis of memoirs is shown.

Key words: Yaroslav Potapenko, Revolution of Dignity, Maidan, Ukraine.

Дана стаття про доктора історичних наук, професора кафедри історії та культури України, науковця, викладача, спортсмена, громадського діяча, учасника Революції Гідності, волонтера, патріота України – Ярослава Олександровича Потапенка.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що це одна із перших спроб комплексного аналізу постаті Ярослава Потапенка як особистості та учасника Революції Гідності. Робота виконана на основі аналізу матеріалів збірника наукових статей «Наукові записки з української історії».

У період, коли Україна протистоїть збройній агресії з боку Російської Федерації і остання всіма силами намагається внести деструктивний елемент в суспільне життя українців, знищити історичну пам'ять, культуру і не в останню чергу за допомогою інформаційної війни, Українська держава, щоб вистояти мусить протиставити

супротивнику, щось власне, українське, своє. Потрібно створити пантеон сучасних героїв, на яких би рівнялася нація. Такими героями є «Небесна сотня», «Кіборги», Мирослав Мисла, Василь Сліпак та, на нашу думку, Ярослав Потапенко, який все своє свідоме життя присвятив служінню нації, українському народові. Такі люди на власному прикладові показали як потрібно боронити державу, відстоювати національну гідність, творити історію. Тому дана стаття є надзвичайно актуальною, бо коли країна не має своїх героїв, то стоїть на колінах перед чужими!

Ярослав Олександрович Потапенко народився 28 жовтня 1975 р. в с. Пірново Вишгородського району Київської області в сім'ї педагогів. Після закінчення школи № 6 вступив на історичний факультет тоді ще філіалу Переяслав-Хмельницького педінституту ім. М. Драгоманова, а через рік – на гуманітарний факультет Міжнародного Національного університету «Києво-Могилянська» академія.

З 1997 по 2000 р. Ярослав Потапенко – аспірант Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Захистив дисертацію на тему «Зарубіжна історіографія українського націонал-комунізму». 22 грудня 2012 р. захистив докторську дисертацію «Наукові студії про соціокультурні виміри соматичного буття людини (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.)». 26 лютого 2015 р. одержав вчене звання професора кафедри історії та культури України.

З 1997 р. працював викладачем кафедри історії та культури України, а з 2010 р. ще й кафедри – політології. З 2013 р. – член спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських та докторських дисертацій зі спеціальностей «Історія України», «Історія науки і техніки». У науковому доробку Ярослава Потапенка понад 130 наукових публікацій, у тому числі 2 індивідуальні монографії, 9 навчальних посібників у співавторстві. Науковий доробок науковця відзначає міждисциплінарний, історіософський та персоніфікований підхід до вивчення історії, актуальність постановки проблеми, політологічне осмислення відомих історичних фактів і подій.

Як свідомий громадянин України, Ярослав Потапенко активно висвітлював у пресі сучасні події в Україні. У руслі викладацької роботи займався просвітницькою діяльністю серед студентів та молоді, де завжди популяризував важливі проблеми української історії. З 2000 р. здійснював керівництво студентським науковим товариством історичного факультету під назвою «Комітет дослідження історії та сучасності», відоме як «КДІС». Так, за період 2005-2013 рр. було проведено понад 40 науково-практичних круглих столів. Серед тематичних завдань засідань наукового товариства величезна увага його як керівника була прикута до євроінтеграційних та соціогуманітарних проблем, перспектив України в світовому співтоваристві. Закономірно, що з початком Революції Гідності його студенти стають активними учасниками революційних перетворень в державі [9, с.5-10].

Життєвими лозунгами науковця-патріота були «Воля або смерть!», «Україна – понад усе!», «Рабів до раю не пускають» [8, с.46]. На думку Ярослава під час Революції Гідності «вперше від 1940-х років серед українців повстали тисячі чоловіків, готових вбивати й умирати за власні принципи та ідеали» [10, с.70], а «народ, котрий не має національної самосвідомості – це гній, з якого виростають інші народи» [10, с.31].

Примітною є думка науковця стосовно того, що всі великі рухи завжди починалися тоді, коли протестує принижена гідність і однією із причин початку революції 2013 р. було саме те, що влада брутально вразила людську гідність [10, с.18]. Політолог Вадим Карасьов ще в 2011 р. наголошував, що в Україні довгий період дотримувався неформальний «корупційний контракт»: влада займається великою корупцією, а пересічний громадянин – дрібною, кожен там, де може. Але Янукович цей «контракт» розірвав, бо почав вибірково боротися з корупцією в низових структурах суспільства, залишивши за собою право на корупцію велику. Отже, відчуття несправедливості та безкарності представників влади – це ще одна з причин революції, був переконаний Потапенко [10, с.22].

Для педагога революційний шлях почався: «Коли ненависть до донецьких бандюків нерозривно поєдналася з відчаєм і болем за долю моєї рідної країни, це було відчуття того, що крім нас цього ніхто не зробить. Я відчував, що у свій час цю справу робили оунівці, а тепер прийшла наша черга. Тобто, від самого початку я розумів: воля або смерть! Я бачив, що все може закінчитися дуже погано, але мусив постійно бути готовим і до втрати життя, і до втрати свободи» [8, с.46]. Ярослав вже в грудні 2013 р. дійшов до висновку: «йде справжня Велика Вітчизняна Війна проти зневажливого знелюднення, яке демонструє влада щодо власного народу, ламаючи об коліно гідність нації, її мораль, честь і самоповагу» [10, с.13]. Ярослав відчував, що за ним стоїть дух Шевченка, Стуса, Шухевича і усвідомлював свою місію в продовженні їхньої справи. Страх, який відчувався перед владою, в якийсь момент відступив і прийшло усвідомлення: зараз або ніколи – час від цього страху звільнитися [6, с.314].

Як зазначала дружина Ярослава, що він як викладач з 15-річним стажем, який займався «політикою просвітництва», під час революційних подій 2013 р. не міг стояти осторонь, тому що тоді б все те, чого він навчав своїх студентів виглядало б фарсом та боягузством, але будучи суспільствознавцем та інтелектуалом, він не міг собі цього дозволити [8, с.46].

Події, пов'язані з Революцією Гідності, показали, що Ярослав Потапенко щирий патріот. Він особисто підтримав студентські протести на Майдані, так 30-го листопада 2013 р. разом зі студентами потрапив під кийки «Беркуту» [9, с. 15]. Про формат своїх поїздок Ярослав говорив так: «в ніч приїжджаємо, а на день повертаємося до Переяслава, десь на роботі, десь трохи відіспалися і знову в ніч – здебільшого так їздили». [6, с.319]. «Наша функція – проста бути присутніми, коли почнуть змінюватися, щоб нас було якомога більше. У тому, що нас будуть змінювати, я був упевнений. Тому що Янукович, як на мене, – це такий нахабний-нахабний хам, який не міг цього витерпіти. Він обов'язково мав піти на силовий варіант, для мене це було очевидно» [6, с.319].

Будучи активним учасником Революції Гідності, він приймав участь в усіх подіях, які відбувалися на Майдані. Але три дати вважав найзначущими, а саме: 11 грудня, 19 січня та 18 лютого. 18 лютого у складі 37 сотні Ярослав Потапенко вирушив на мирну акцію в Маріїнський парк. Згодом мирне протистояння переросло в бійню, в ході якої він вступив у сутичку з двома беркутівцями і все було б нічого, якби не третій, який підло підбіг ззаду та вдарив по голові. Під час останніх подій був поранений [8, с.46-47].

«18 лютого я був у Маріїнському, а що робилося в ніч з 18-го на 19 уже не знаю. Я тоді вдома відключився, на ранок прокидаюся, до телевізора – фух! Майдан стоїть, слава Богу», «вже на наступний день – мені сказали, що на мене заведено дві кримінальні справи в Переяславі» [6, с.328]. Приводом до відкриття кримінальних справ послугувала ситуація в перешкоджанні підвозу тітушок на антимайдан «і я так зрозумів, що голова райдержадміністрації отримав вказівку припинити це» [6, с.328]. У ніч із 17-го на 18-те лютого було зірвано підвіз тітушок. Виникла спонтанна ситуація, тому що всі розуміли, що до цього був причетний голова райдержадміністрації, хтось із жінок запропонував поїхати до нього. На що Ярослав зауважив: «Я організатор цього всього». – «Ну, люди хочуть...». Я на те: «Та ні, в цьому немає сенсу.» Люди почали напірати. «Добре, хочете поїхали» [6, с.328]. В ході цієї процесії залишилося лише вісім чоловік мітингувальників, ті, хто найбільше цього хотів десь по дорозі поділися. Щодо розмови з головою Ярослав зазначав: «Ми йому особисто не погрожували, сказали тільки, що будуть горіти автобуси, якщо це повториться. «Ви зрозуміли?» – «Так, зрозумів». Туди-сюди, і ми розійшлися» [6, с.328].

Ще на початку 2014 р. Ярослава Потапенка було обрано головою, лідером громадської організації «Майдан Переяславщини». Також разом з однодумцями було створено організацію з охорони громадського порядку «Самооборона Переяславщини», яка організовувала нічні чергування на Майдані, а в період Російської агресії в Криму

здійснювала громадське патрулювання Переяславщини, адже правоохоронні органи були деморалізовані та не мали підтримки в суспільстві [9, с.15].

Варто згадати ще одну показову подію, яка характеризувала Потапенка як мислячу людину, небайдужу до долі свого народу, свого міста. Виникла неординарна ситуація, коли громада міста вимагала відставки діючого мера міста (регіонала), який всіма силами намагався залишитися при владі. На сесії міської ради відбулося голосування за відставку міського голови і не вистачало двох голосів. Активісти заблокували депутатів у приміщенні міської ради. Один із регіоналів депутатів міської ради пригрозив, що приїде антимайдан та спортсмени і всі активісти будуть побиті. Всі ми звісно знаємо, яку участь приймали тітушки, які безчинства та розправи чинили в 2013 – 14 рр. під час Революції Гідності. Я. Потапенко згадував: «І мені телефонують і кажуть: Зараз будуть антимайданівці. Що нам робити?» Я хапаю бити, дзвоню студентам, хто може, на таксі приїжджають туди, в цю залу заходжу» [6, с.332]. А далі зміст розмови з одіозним депутатом: «Давай відбій своїм. Якщо вони приїдуть, ми убивати їх будемо». Якби тоді той регіонал підтягнув якихось тітушок, ми б їх просто вбили, я вам чесно кажу, ми б їх зрівняли з асфальтом, втовкли б в асфальт. Він почав говорити, що такого не казав, перелякався [6, с.332]. Коли цю ситуацію побачив мер, зрозумів до чого доходить, написав заяву за власним бажанням. Отже, лише такі методи, ситуації розуміли колишні прихильники влади Януковича [6, с.332].

Колеги, студенти, побратими, друзі знають Ярослава Потапенка як інтелектуала, педагога високої культури, професіонала, як обізнану людину в усіх напрямках історії, культурології, політології. Цікавою є оцінка постаті Потапенка науковцями, побратимами, друзями та просто пересічними громадянами.

Так, Віталій Коцур, побратим з Майдану, кандидат політичних наук, характеризує Ярослава Потапенка як мудру та справедливую людину: як фахівець у професійній діяльності він був щирою та відкритою людиною, яка була не байдужа до долі свого народу, педагогічний хист та людиновимірність вирізняла його поміж інших. На Майдані Віталій побачив «нового» Потапенка, не професора, а людину дії, практика, який власним прикладом творив історію. Це був лідер місцевого Майдану, який майже щоночі ніс вахту на Майдані в Києві. Багатогранність та людиновимірність дозволила йому сконцентрувати навколо себе людей з усіх сфер діяльності нашого міста. «Ярослав Потапенко був взірцем того лідера, який потрібен був не лише нашому місту, а й Україні в цілому» – зазначав Коцур [5, с.21]. Творчий та педагогічний шлях професора вже став об'єктом дослідження вітчизняних істориків. Це був гідний приклад служіння українському народу [5, с.19-23].

Інший побратим з Майдану, колишній студент Юрій Бобровнік вбачав у Ярославі Олександровичу лідера національно-визвольного руху на Переяславщині. Так, Ярослав єдиний із переяславців, хто потрапив під побиття беркуту 30 листопада 2013 р. і цим він показав громаді приклад, як потрібно боротися і вже тоді переяславці сотнями почали їхати на Майдан 1 грудня. Він єдиний, кого місцева прокуратура 19 лютого 2014 року негласно намагалася заарештувати. Він перший переяславець якому учасники переяславського майданівського віче скандували «Герой» [2, с.51]. Це був єдиний переяславський доктор наук, який системно з палкою в руках на барикадах відстоював свободу, а не просто писав про неї. Ю. Бобровнік підкреслював, що довго не міг зрозуміти чому Ярослав знову і знову повертається на Майдан, коли його кийками «випихали» звідти. А згодом переконався в тому, що він свято вірив у те, що говорив, вірив у кожне своє слово. Його промови, його статті, дуже емоційні, із значною кількістю термінів і порівнянь, значною мірою занадто складні для пересічного українця, але все-таки пророчі [1, с.25]. Як педагог він виховував у студентів вміння мислити, публічно виступати, відстоювати свою позицію. Поєднання рис інтелектуала, науковця, християнина та спортсмена у силовому виді спорту викликало природне захоплення у студентів. Бобровнік наголошував, що Ярослав у 2014 р. отримав підтримку від громадськості і міг бути як кандидатом на посаду міського голови Переяслав-Хмельницького, так і на посаду

голови Переяслав-Хмельницької РДА. Проте, він від усього відмовився, мотивуючи це відсутністю управлінського досвіду [1, с.24-30].

Професор Ганна Токмань, активістка Майдану бачила в Ярославі загадку, бо не могла зрозуміти як могло поєднуватися в одній людині ніжність до рідних, рішуча боротьба за справедливість, релігійність, науковий інтелектуалізм, відчуття цінностей мистецтва, громадська пасіонарність, спортивність, гуманність до «маленької людини». В науці йому було притаманне толерантне узагальнення думок дослідників-попередників різних часів і народів та ненав'язливе, скромне, проте впевнене й аргументоване проголошення власної позиції. Це був живий прапор революційного Переяслава. Як завжди бачив далі: «він переконано казав: слід захопити Адміністрацію Президента, для цього треба три тисячі сміливців. Ввечері того дня він прийняв бойове хрещення, проте АП не взяли, професор-переяславець тільки завдяки спортивному гатунку уник полону й поранень» [11, с.31]. «Бачу його як зараз: светр, куртка, коротка стрижка, високий худорлявий. Палкий погляд, прості чесні слова – і люди тягнуться до нього, вірять, бо знають: такий не зрадить і не відступить. Фізична сила у нього поєднувалася з внутрішньою, стрижнем була готовність боротися за Україну, її правдиве й демократичне майбутнє», – підкреслювала Г. Токмань [11, с.32]. Вона наголошувала, що це був провідник переяславських майданівців, який заслужив це завдяки дієвості, розуму, невтомності, хоробрості, організаторським здібностям та харизмі – у її громадянській версії [11, с.30-33].

Близький товариш, побратим міський голова м. Переяслава-Хмельницького Тарас Костін зазначав, що коли почалася війна, Ярослав регулярно їздив в зону АТО в якості волонтера. Був примітним той фактор, що науковець прагнув змін у суспільстві і сам постійно працював над цим. Без нього нам не вдалося б багато чого зробити. Він був безстрашний у боротьбі зі злочинним режимом, був нетерпимим до тих, хто цей режим підтримував. Без таких як він, не було б перемоги на Майдані [4, с. 49-50].

Однодумцю та товаришу Василю Гречко пощастило спостерігати становлення Потапенка як спортсмена, як науковця, як патріота, як Героя-майданівця: «Такі як Ярослав ставали отаманами Холодного Яру, отаманами нації, яка була, є і завжди буде» [3, с.53]. Василем було помічено, що Ярослав як спортсмен з кікбоксингу вигравав бій не завдяки кращій підготовці, а завдяки силі волі. Мало хто знає, що він у залі ЦСКА тренувався із Віталієм та Володимиром Кличками. Будучи кандидатом наук, доцентом став майстром спорту із кікбоксингу. Він проявив себе і як тренер – започаткував секцію з кікбоксингу. Ярослав Олександрович мав силу фізичну, але головною його силою було слово. Перед трагічними подіями 18 лютого 2014 р. йому, як керівнику групи протестувальників, які йшли на «мирний наступ», видали кілька бронезилетів та касок. Як справжній лідер, він роздав засоби захисту іншим, не залишивши нічого для себе. Це фактично стало причиною тяжкого поранення в Маріїнському парку [3, с.51-53].

Студент історичного факультету Сергій Осадчий згадує про свого вчителя, наставника як про людину, яка вимагала лише те, що могла показати власним прикладом: «його приклади на будь-якій ниві діяльності завжди вражали мене: інтелектуальний титан, сильний атлет, талановитий тренер і викладач, зразковий сім'янин, активний громадський діяч» [7, с.54]. Швидкість та глибину контрастів у зміні видів його діяльності Сергій іноді не міг усвідомити [7, с.54].

Світлана Шевченко – активістка Переяславщини, волонтер, – згадує про Ярослава Потапенка як про людину, яка завжди знала, що робити і як робити. Він був скрізь активним учасником, біля нього завжди була юрба студентів. Він не дискредитував себе жодною політичною силою, їздив на Майдан до виснаження не для того, щоб комусь щось довести, а щоб бути там, де потрібний Україні. У складних ситуаціях він був не лише спікером, а досить часто і третейським суддею. Збираючи пожертви на армію він сказав «Чи думав коли-небудь я, професор, доктор наук, що жебракуватиму біля входу до магазину? Але як подумаю, що ця допомога потрібна на передовій, всякий сором

відходить на інший план» [12, с.57]. Це була людина, яка підтримувала тоді, коли відверталися усі, умів дружити і підтримувати навіть тоді, коли друзі в біді [12, с. 56-58].

Мало хто знає Ярослава Олександровича як спортсмена, цим своїм вмінням він не любив хизуватися. Проте він був боксером, кікбоксером та тренером. Ярослав Потапенко – 12-ти кратний чемпіон України, майстер спорту з кікбоксингу та призер чемпіонату світу з бойових мистецтва WPKA у 2011 р. Загалом за спортивні перемоги на рингу ним було одержано близько 50 нагород за здобуті I-III місця. У спортивних колах ніхто не знав, що Потапенко доктор наук, професор, так само мало хто знав про його реальні спортивні здобутки і внесок у розвиток українського спорту.

14 січня 2016 р. раптово зупинилося серце науковця, патріота, активіста, будителя національної свідомості України [9, с.11-17]. Залишилося багато нездійснених справ, завершення яких лягло на плечі його наступників, учнів. На честь Ярослава Олександровича Потапенка перейменовано вулицю в м. Переяслав-Хмельницький. У пам'ять викладача і патріота за ініціативи студентів історичного факультету у квітні 2016 р. засновано літературне товариство ім. Ярослава Потапенка. Посмертно його було нагороджено орденом «За мужність» III ступеня.

Отже, ми бачимо, що політизація та радикалізація суспільства, а особливо мислячої її частини, відбувається тоді, коли протестує принижена гідність. За таких умов з'являється плеяда людей готових виборювати та вмирати за майбутнє для своїх нащадків. Патріоти, активісти з Майдану як справжні екзистенціалісти робили свій вибір на користь свободи не ілюзорної, а реальної, бо інакше не могли.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бобровнік Ю. Ярослав Потапенко – лідер національно-визвольного руху на Переяславщині (2002-2016 рр.): шлях героя // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С.24-30.
2. Бобровнік Ю. Ярослав Потапенко: герої не вмирають! // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С.50-51.
3. Гречко В. Від рингу до Майдану // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С.51-53.
4. Костін Т. Завжди на передовій // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С.49-50.
5. Коцур В. Життя як спалах зірки. Штрихи до біографічного портрету Ярослава Потапенка – патріота, ученого, громадського активіста // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С. 19-23.
6. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3: у 2 ч. Ч. 1. АР Крим-Луганська область / уклад.: О. Білобровець, Л. Бондарчук, Т. Ковтунович, Т. Привалко [та ін.], відп. ред. Т. Привалко: Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ: К. І. С., 2017. 416 с.: іл.
7. Осадчий С. Спогади... // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С.54.
8. Потапенко Р. Він був уособленням найкращих чоловічих першооснов // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С.46-47.
9. Потапенко Р., Тарапон О., Бобровнік Ю. Науковець, педагог, спортсмен, громадський діяч, патріот: штрихи біографії Ярослава Потапенка (28. X. 1975-14. I. 2016) // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. № 40. С.5-19.
10. Потапенко Я. П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації): монографія. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2016. 304 с.
11. Токмань Г. Ярослав Потапенко – живий прапор революційного Переяслава. Науковець, педагог, особистість // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С. 30-33.

12. Шевченко С. Втрата жодного із нас не сприймалася б так гостро... // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2016. №40. С.56-58.

REFERENCES

1. Bobrovnik, Yu. (2016). Yaroslav Potapenko – lider natsionalno-vyzvolnoho rukhu na Pereiaslavshchyni (2002-2016 rr.): shliakh heroia [Yaroslav Potapenko - leader of the national liberation movement in Pereiaslav oblast (2002-2016): hero's way] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S.24-30 [in Ukrainian].
2. Bobrovnik, Yu. (2016). Yaroslav Potapenko: heroi ne vmyraiut! [Yaroslav Potapenko: Heroes do not die!] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S.50-51 [in Ukrainian].
3. Hrechko, V. (2016). Vid rynhu do Maidanu [From the ring to the Maidan] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S.51-53 [in Ukrainian].
4. Kostin, T. (2016). Zavzhdy na peredovii [Always on the front] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S.49-50 [in Ukrainian].
5. Kotsur, V. (2016). Zhyttia yak spalakh zirky. Shtrykhy do biohrafichnoho portretu Yaroslava Potapenka – patriota, uchenoho, hromadskoho aktyvista [Life is like a star's flash. Strokes to the biographical portrait of Yaroslav Potapenko - patriot, scholar, public activist] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S. 19-23 [in Ukrainian].
6. *Maidan vid pershoi osoby. Rehionalnyi vymir [Maidan from the first person. Regional dimension]*. Vyp. 3: u 2 ch. Ch. 1. AR Krym-Luhanska oblast / uklad.: O. Bilobrovets, L. Bondarchuk, T. Kovtunovych, T. Pryvalko [ta in.], vidp. red. T. Pryvalko: Ukr. in-t nats. pam'iaty. Kyiv: K. I. S., 2017. 416 s.: il. [in Ukrainian].
7. Osadchyi, S. (2016). Spohady... [Memoirs...] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S.54 [in Ukrainian].
8. Potapenko, R. (2016). Vin buv uosoblenniam naikrashchykh cholovichykh pershoosnov [He was the embodiment of the best men's first principle] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S.46-47 [in Ukrainian].
9. Potapenko, R., Tarapon, O., Bobrovnik, Yu. (2016). Naukovets, pedahoh, sportsmen, hromadskiy diiach, patriot: shtrykhy biohrafii Yaroslava Potapenka (28. X. 1975-14. I. 2016) [Scientist, educator, athlete, public figure, patriot: strokes of Yaroslav Potapenko's biography (28. X. 1975-14. I. 2016)] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, № 40. S.5-19 [in Ukrainian].
10. Potapenko, Ya. (2016). *P'iata rosiisko-ukrainska viina: vid maidanu do skhidnoho frontu (pidkhody, otsinky, interpretatsii): monohrafiia [Fifth Russian-Ukrainian War: from the Maidan to the Eastern Front (approaches, assessments, interpretations): monograph]*. Pereiaslav-Khmelnitskyi: «Vydavnytstvo K S V», 304 s. [in Ukrainian].
11. Tokman, H. (2016). Yaroslav Potapenko – zhyvyi prapor revoliutsiinoho Pereiaslava. Naukovets, pedahoh, osobystist [Yaroslav Potapenko is a living flag of the revolutionary Pereiaslav. Scientist, teacher, personality] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S. 30-33 [in Ukrainian].
12. Shevchenko, S. (2016). Vtrata zhodnoho iz nas ne sprymalasia b tak hostro... [The loss of any of us would not be perceived so sharply ...] // *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii*. Pereiaslav-Khmelnitskyi, №40. S.56-58 [in Ukrainian].

Одержано 07.09.2018.